

Consciència

**Pere Segura
Maria Teresa Noguera**

La consciència pot ser pensada com una qualitat, com un estat del psiquisme, com una font d'informació diferenciada. I podem veure-la com un procés vital necessari per a l'exercici de la llibertat.

El primer que realitza la consciència és afavorir un discerniment, un capir distincions i tot seguit assaja de mantenir aprop els termes en un diàleg cercador de sentit. El moviment de la consciència afavoreix llavors la síntesi. L'emergència d'un símbol és l'expressió d'una experiència vital. I són els símbols els que mouen la consciència que ens allibera de l'enantiodromia. Podem entendre la consciència més enllà d'un mentalisme reduccionista, més enllà de l' "adonar-se'n". L'etimològia porta a consideracions sobre la riquesa del concepte. Ens cal veure millor el lligam entre consciència i convenciment. Entre consciència i l'exercici de la llibertat i la vivència dels valors que coronen plegats la dignitat de l'ésser humà.

El tema

Si per "tema" entenem la connotació etimològica d'exercici d'estil, parlar de consciència és com agosarar-te en una línia melòdica que has sentit cantar o interpretar instrumentalment un munt de vegades i amb modulacions i acompanyaments ben diversos.

Tanmateix tothom n'ha de prendre cura vitalment de la pròpia consciència i val la pena fer-ne una repassada discursiva de tant en tant. Sempre hi trobes un angle diferent, com qui esguarda meravellat un cristall de roca, o una invitació nova en el camí, en la cursa de fer-se càrrec d'un mateix. Que ja és aquesta una

bona "cursa". En el "dis-correr", tant de bó poguem arribar a la fi amb un "cursum consummavi" havent-ne fet un ús adient de la consciència, d'aquest obsequi especial per a la nostra espècie. La possessió d'una consciència diferenciada n'és sens dubte una de les seves característiques.

Amb aquesta afirmació ja ens trobem que la pròpia paraula es presta a equívocs, o no trobem un ús unívoc entre els que d'ella parlen. Diferència realment qualitativa, en aquest sentit important per a la consideració. Diferenciada, així doncs, no com la d'altres éssers? Consciència, adonar-se? com, de què? amb quin profit? Perquè? Per a què? Des de l'ús més popular a les arrels etimològiques, passant per els tratadistes de les diverses vessants del coneixement hi trobem diverses acepcions. "Adonar-se'n", "mantenir (no perdre) la raó o el coneixement", "Experiència subjectiva", "sentit del jo", "conèixer amb"... I els substantius: "consciència" / "conciència", I els adjectius: "consciència animal", "consciència humana", "consciència psicològica", "conciència moral"...

La manca d'univocitat presenta una dificultat, però no única. Una altra dificultat és la conceptual, en sentit, ara, de trobar una definició. Per això podem trobar qui afirmi que s'assembla en això a la pròpia vida, en tant que indefinible, però descriptible en la seva fenomenologia i funcions. Hi ha però diferències importants en la comparació entre vida i consciència: La vida representa el fenomen més radical i previ. En l'evolució de la vida s'ha presentat la consciència com una nova realitat emergent. I no és de menystenir una altra diferència: de viu se n'està o no se n'està, no hi trobem graus, mentre que de la consciència s'acostuma a parlar d'estar més o menys conscient, presentant-ne diversos estats o nivells.

Juntament amb aquesta qualitat de la consciència l'ésser humà en posseeix un altre sens dubte lligat a ella. La qualitat de poder decidir. La llibertat d'opció, amb les seves conseqüències constructives, influents, condicionants i creadores. Els graus de llibertat que es presenten en l'ésser humà el fan un ésser especial per les seves influències en el devenir de cada individu, en el de la pròpia espècie, i en certa mesura en el de la pròpia vida en general més enllà de nosaltres mateixos. El paper de la llibertat humana en el devenir de l'ecosistema global, te suficient entitat com per a estimular també l'estudi de la seva experiència.

Aquesta responsabilitat, aquest respondre de la nostra existència, del nostre ex - sistere, del nostre status emergent, sobre - sortint, en certa manera excel·lent, és el que ha vingut a afegir al terme i a la seva realitat vital la connotació ètica.

Consciència i llibertat d'opció van lligades. Tal vegada trobem per això una gran paradoxa, una polaritat ben curiosa en les formes de viure i costums de l'ésser huma. D'una banda les neurociències, la psicologia, els professionals de l'educació, i tants d'altres, fan encomiables esforços per promoure consciència. D'altra

banda podem observar de quantes maneres l'ésser humà es lliura a activitats per distreure's de la lucidesa que demana l'exercici de la llibertat conscient. Igualment constatem com notables lobbies d'influència o poder no simpatitzen amb el promoure consciència ans amb el contrari. Ara bé, podem considerar que no es tracta de fer-ne de la conscienciació un desideratum de perfeccionisme inflat. Resulta versemblant la necessitat d'una homeostasi, d'una recerca d'equilibri, que ens alliberi no només d'una irraonabilitat dels actes, provenient del no tenir cura de la consciència, sinó també de la inflació de la pròpia consciència, del seu sobredimensionament. Hi ha una afirmació de llibertat en el poeta quan expressa allò de "es quan dormo que hi veig clar".

Què cal fer doncs per proveir-nos d'una consciència que doni suport a l'exercici de la llibertat propi de la individuació, del dur a realitat l'ésser un mateix i ésser amb els altres en una convivència agermanada, integrada i justa, aconseguixin la desitjada harmonia?

Com tenir cura d'un tal saber-nos, que ens porti a saber fer, i a saber ser. Què serà saber ser l'així dit "homo sapiens"?

Podriem dir que l'ésser humà ha gaudit d'una diversitat de connotacions al costat del gènere "homo" i de l'específic "sapiens", i subespecífic "sapiens". Com si aquest saber necessités d'una major explicitació. Ens podem preguntar per el sentit de l'adjectiu "sapiens", per el sentit del saber que conforma una existència diferenciada i creativa, evolucionada i prospectiva. Ens podem preguntar per la suficiència del saber tècnic, per quina racionalitat prové del saber erudit, pletòric de coneixements, per la eficàcia del saber i del discurs ètic, i particularment ens podem preguntar per el saber, per la revelació de sentit, que es troba en l'acceptació de l' "homo patiens".

Y com en tants temes hi ha una qüestió de "quès" i "coms"

Ens podem preguntar en definitiva de quina manera es promou conscienciació: per la habilitat adaptativa?, per redresaments cognitius?, per el diàleg cercador de sentit? Per l'apel·lació als valors des d'una retòrica clàssica? Per l'art de fer-se preguntes i obtenir respostes, especialment quan aquestes obren portes a noves preguntes obertes? Per l'obertura a l'experiència vital a través dels símbols? Per l'acceptació de la contingència, de les limitacions pròpies de la nostra existència?

Uns autors

No vull pretendre fer en aquest breu assaig, un estat de la qüestió o quelcom de semblant, però sí una al·lusió a uns autors i les seves dites, que ajudaran l'amable lector a endevinar perquè toco el tema d'una determinada manera.

D'entrada vull citar Albert Einstein. La humanitat conserva el seu cervell, el d'un home al qual s'atribueix una intel·ligència privilegiada. Evidentment cal no confondre consciència amb intel·ligència, encara que de vegades s'anomena inconscient un comportament no prou intel·ligent. Quan Einstein afirmava que els pioners d'un món sense guerres eren els objectors de consciència, parlava d'éssers intel·ligents o conscients, o les dues coses? Vejam què afirma acollint el seu testimoni de científic. Per allò de "sapiens", saber, "scire", ciència:

"Una vez fijado el objetivo, el método científico proporciona los medios para realizarlo. Pero no puede brindar los objetivos mismos. El método científico en sí no nos hubiera conducido a ninguna parte i ni siquiera hubiera visto la luz sin una lucha apasionada para alcanzar un entendimiento claro.

En mi opinión, la perfección de los medios i la confusión de los objetivos parece ser la característica de nuestros tiempos. Si deseamos con sinceridad i apasionamiento la seguridad, el bienestar i el libre desarrollo del talento de todos los hombres, no hemos de carecer de los medios necesarios para llegar a conseguirlo. Aun cuando sólo una pequeña parte de la humanidad luche por estos fines, su superioridad terminará por imponerse, con el transcurso del tiempo." (Albert Einstein, MIS IDEAS Y OPINIONES. Ed. A Bosch, BCN, 1984, p. 304)

Davant l'objectiu d'assolir la pau, no crec que l'actitud dels objectors de consciència obeeixi a un determinat, així dit "mètode científic". De manera que en coherència amb la seva pròpia dita hem de dir que Einstein exerceix un extrem de generositat quan atribueix a la ciència la capacitat per proporcionar els medis per la consecució d'un determinat objectiu. També generosament ens obre la pregunta de si és l'enteniment clar el medi per aconseguir un objectiu, i de què representa, quina consciència representa aquest enteniment clar. Recordem aquella fotografia seva a la portada d'un significatiu llibre: "Les millors fotografies del segle XX", la major part d'elles horrors de la violència humana, quan no senzillament de catàstrofes més o menys evitables. La fotografia era la del savi treient un pam de llengua davant les càmeres. Si la ciència passa al davant del saber que proporciona els objectius deu ser una ciència que s'ha begut l'enteniment. Valgui la dita popular. Podem recordar aquella trobada de científics afirmant que sense la generositat humana l'objectiu de preservar l'ecosistema no s'assolirà. Quin saber ens porta a la generositat?

Thomas Mermall, estudiós americà, s'endinsa en l'estudi de l'humanisme dels que anomena pensadors de la "Espanya de la posguerra". En aquesta obra trobem un paràgraf resum i significatiu pel que fa al que aquí estem considerant:

"Cuando oímos que el existencialismo, o el marxismo, es un "humanismo" inferimos de ello que no se nos está pidiendo simplemente que aceptemos un

catálogo de datos empíricos acerca del hombre i del cosmos, ni siquiera una teoría formal rigurosamente razonada. El humanismo, como filosofía, actitud o programa para el progreso de la humanidad, es una apelación a los valores cuya justificación última se basa no en la razón sino en la creencia. En otras palabras, mientras que la demostración explícita i la inferencia lógica en el discurso sólo pueden probar proposiciones intelectuales específicas, la prueba implícita, ética (retórica) apela a la riqueza, a la totalidad de la experiencia del individuo." (Thomas Mermall, LA RETÓRICA DEL HUMANISMO, Ed. Taurus, Madrid 1978, p. 16)

L'humanisme apel·la als valors, però, com tenim consciència dels mateixos? I com i quina consciència genera un moviment de progrés de la humanitat? T. Mermall apunta una solució quan es refereix a l'experiència vital, no només a la possessió de dades i lògica formal. Per exemple, aquesta possessió pot demostrar el perjudici del fumar. Tots els fumadors llegeixen la conclusió de la demostració en el paquet de cigarretes. I fumen. La sentència del paquet de cigarretes no els fa veure el perjudici? quina mena de consciència els portarà a deixar de fumar? O es que no n'hi ha prou amb la sola consciència? Continua la cita de T. Mermall:

"La retòrica, pues, como 'deloûn' (hacer ver a uno) i como 'psijagogéin' (dirigir el alma) es un arte al servicio del bien, i cuando acompaña a la razón se vuelve expresión del entusiasmo del filósofo por la verdad." (Ibdm. P. 17)

Aquest "fer veure" lligat a la conducció de l'ànima, *psijé*, el lliga a l'ètica com a capacitat per al bé que posseïx l'ésser humà. De fet, doncs ens està parlant d'una responsabilitat i d'una ètica, que formen part substancial de la consciència pròpia de la lucidesa humana. Cal però veure que tota llum genera les seves ombres. L'ésser humà s'esborrona davant la seva capacitat per a la transgressió...

Hi ha un detall que val la pena remarcar en les cites que he fet fins el moment, amb les diferències que es vulguin pel que fa referència als autors: i és com el "veure" i l' "enteniment clar" de que ens parlen van lligats a termes tan vitals com apassionament o entusiasme. L'apel·lació a la totalitat de l'experiència de l'individu n'és en aquest sentit el referent comú. El raonament lògic no és qui corona l'existència humana. S'equivocaren els qui entronitzaren la "devesa raó" a la catedral de Notre Dame. La paraula expert ha de retrobar el referent etimològic lligat en els grecs a la vivència del "pathos". Aquest engendra saviesa.

Però hem d'adreçar una mirada respectuosa als qui es confesen racionalistes. Karl Popper, l'estudiós des de l'angle filosòfic del self humà en relació amb el seu cervell es defineix com un racionalista. I des d'aquesta definició es veu tant forçat a explicar que enten per racionalista com a actitud:

"Soy un racionalista. Esto es, intento subrayar la importancia que la racionalidad posee para el hombre. Pero al igual que todos los racionalistas pensantes no afirmo que el hombre 'sea' racional. Por el contrario, es obvio que incluso el hombre más racional es muy irracional en muchos sentidos. La racionalidad no es una propiedad de los hombres, ni es un hecho sobre los hombres. Es una tarea que los hombres deben llevar a cabo -una tarea muy difícil i muy limitada-. Resulta difícil lograr la racionalidad, incluso en parte.

... Con este término designo simplemente una actitud crítica ante los **problemas**, la disposición a aprender de nuestros errores i la actitud de buscar conscientemente nuestros errores i nuestros prejuicios.

Ahora bien, no es meramente el hecho de que esta actitud sea difícil de alcanzar, lo que fija serios límites a nuestra racionalidad. Así como tampoco lo es el hecho de que no seamos tanto animales racionales como pasionales. Todo esto es obvio. El hecho realmente importante es el siguiente. Toda crítica debe ser gradual_ La crítica sólo puede ser una crítica de alguna teoría provisional que hayamos formulado i colocado ante nosotros como un objeto que debe ser investigado i criticado_" (Karl R.Popper, EL CUERPO Y LA MENTE, Ed. Paidós, BCN 1994, p. 191)

Aquí el nostre ésser *pasionals* ja no es tant una qualitat sinó més aviat un obstacle. Sembla evident un ús popular del terme per part de Popper, ben allunyat de la saviesa del pathos grec, al que he fet referència, i que era sens dubte el contingut en l'apasionament d'Einstein. Però hem d'agrair a aquests pensaments de Popper un parell de coses. La primera el podernos preguntar com s'assoleix la consciència que ens porta a cercar els errors, i per tant a exercir criteri, fent-ne crisi d'una suposada coherencia. I la segona la seva coherència pel que fa a la aparició de la consciència com a disposició per acceptar la contingència, les limitacions, no només del pensament sinó de tota la nostra experiència vital. Experiència que inclou la del sofriment i la mort. Per Popper només a través de la contingència acceptada es fa possible el mon 3, el que califica com el món dels productes de la ment humana.

Només el seu parlar d'actituds, i de la llibertat que tenim per adoptar-les, és el que ens fa veure Popper amb la porta oberta per escapar a un excessiu 'mentalisme'. Particularment quan la consciència suposa d'alguna manera alteritat i autotrascendència:

"Con la ayuda del mundo 3, que consiste en situar nuestras teorías i nuestros supuestos fuera de nosotros, siempre podemos huir de esta prisión de nuestros prejuicios o de nuestro marco de supuestos.

No hay duda de que gozamos de esta libertad" (Ibdm. P. 197)

"Se produce una retroalimentación constante por medio de la cual el mundo 3 actúa sobre nosotros. La parte más activa del mundo 3 en esta retroalimentación es nuestro propio trabajo, el producto con el que contribuimos al mundo 3. Esta retroalimentación puede aumentar enormemente merced a la autocrítica consciente. Lo increíble acerca de la vida, de la evolución i del desarrollo mental es precisamente este método de toma i daca, es decir, la interacción que se produce entre nuestras acciones i los resultados de estas, por medio de la cual nos trascendemos constantemente a nosotros mismos, a nuestro talento i a nuestros dones.

Esta autotrascendencia es el hecho más sorprendente e importante de toda la vida i toda evolución y, en especial, de la evolución humana." (Ibdm. P. 199).

Popper afirma doncs la retroalimentació procedent del món 3 sobre nosaltres, i en general la interacció que es dona entre aquest món i la nostra participació activa en ell, però el seu discurs es limita quasi exclusivament al món de les teories. Tanmateix resulta interessant el seu advertiment sobre els errors que poden provenir de la manca d'actitud crítica, pel que fa a la nostra incidència en el món 3. I ens posa un exemple a propòsit de la teoria freudiana del complex de Edip. En l'obra citada ho trobem en una conversa de la qual transcriu el fragment:

"Interlocutor 4: ¿Podríamos decir, basándonos en su teoría que la formulación por parte de Freud del complejo de Edipo o de la teoría edípica indica el fin del efecto del complejo de Edipo sobre la vida humana? Con otras palabras, al conocer las tendencias edípicas tomamos medidas contra ellas, ¿significaría esto que el mundo 3 ha afectado drásticamente al mundo 1 i al mundo 2?

Popper: Si usted quiere. Sin embargo, yo lo expresaría de forma muy distinta, ya que no soy freudiano. Yo diría que la teoría freudiana ha afectado muchísimo al mundo 2. Creo que la teoría de Freud es una de esas falsas teorías que, si son creídas, devienen verdaderas en parte. Pero tanto si se expresa de esta manera o como lo ha expresado usted, yo diría que la teoría psicoanalítica ha afectado considerablemente al mundo 2. Pienso que al hablar demasiado sobre el sexo hemos excesivo hincapié en él. Cuanto más se habla del sexo, mayor será el papel que desempeñe en la vida." (Ibdm. P. 176)

Tornant al tema del mentalisme cal veure el lloc dels símbols en el promoure consciència. En el pròleg de l'edició castellana d'aquest estudi sobre el cos i la ment de Popper, José A. Marina s'apropa a la realitat simbòlica quan subratlla el lligam de Popper entre consciència plena i llenguatge:

"El instrumento fundamental de la actividad psicológica, que actúa de la misma forma que lo hace una herramienta de trabajo, es el signo, entendiendo por tal no un estímulo condicionado en un sistema de reflejos condicionados, ni un símbolo visual, sino antes bien un símbolo con un significado definido que ha evolucionado en la historia de la cultura. El lenguaje resume la intervención de la sociedad en la constitución de la persona humana. Cuando el sujeto es capaz de hablar, unifica i manifiesta el trabajo escondido de su inteligencia." *Ibldm.* P. 24)

Ens serveix aquesta cita no només en lo positiu del seu resum, sinó també per veure com s'entrellacen, i tal vegada en la confluència es fan confoses les diferències entre signe i símbol i entre consciència i intel·ligència racional. La riquesa expressiva i simbòlica va més enllà del llenguatge a que es refereixen els autors. Haurem de fer-ne referència a aquest aspecte més endavant. En tot cas ambdós assagen d'avaluar models d'intel·ligència i límits del llenguatge. Popper assenyala la dificultat per traduir al llenguatge una certesa interna. I aboga per la necessitat d'un treball prospectiu i imaginatiu.

"... la vida es exploración i descubrimiento -el descubrimiento de nuevos hechos, de nuevas posibilidades al ensayar las posibilidades concebidas por nuestra imaginación-. En el nivel humano este ensayo se lleva a cabo casi por entero en el mundo 3 al intentar, con mayor o menor éxito, representar en las teorías de este mundo 3 los mundos 1 i 2. Lo hacemos cuando intentamos aproximarnos más a la verdad, a una verdad más plena, más completa, más interesante, más coherente lógicamente i más relevante -relevante, por supuesto, para nuestros problemas." (*Ibldm.* p.200).

Al costat de la rellevància del llenguatge, sense oblidar que en Popper va particularment lligat a les teories i a les seves conjectures i refutacions, cal fer esment de la rellevància del silenci lligat al fenomen de la consciència.

Y per fer-ne esment resulta avantatjós apropar-se no només a aquells que en parlen del silenci, sinó als qui en fan una praxis especial. Thomas Merton, monjo de l'Abadia de Getsemaní als USA, escriví en l'obra "No man is an island":

"... Però abans d'arribar al que és inefable i impensable, l'esperit dubta a les fronteres del llenguatge tot preguntant-se si ha de romandre o no allí on pugui transmetre alguna cosa als altres homes. És la prova a la qual són sotmesos tots els qui volen travessar la frontera. Si no estant a punt d'abandonar idees i paraules, no aniran pas més endavant..."

"Que n'és de tràgic, veure que aquells qui no tenen res a dir són els qui parlen sens treva, com si fossin artillers enfollits tirant en la tenebra allí on no hi ha cap enemic. La causa d'aquesta xerrameca perpètua és la mort, l'enemic que a

cada instant sembla enfrontar-los amb les profundes tenebres i amb el silenci de llur ésser. Aleshores s'enardeixen contra lamort." (Thomas Merton, NINGÚ NO ÉS UNA ILLA. Ed. 62, BCN, pp. 215ss)

Podem recordar també a propòsit del llenguatge i les seves ombres l'advertiment de Henri Laborit, un dels qui va participar en les grans discussions al voltant de la rellevància de l'atzar o la necessitat en el procés evolutiu. Del determini o dels graus de llibertat que porten a l'experiència humana. El seu advertiment assenyalava els malentesos que poden generar seriosos conflictes.

"El lenguaje es una propiedad temible por el hecho de que no puede estar en relación biunívoca con el objeto y, sobre todo, con el concepto... El lenguaje es, pues, como dijo Esopo, la mejor y la peor de las cosas, y sólo el lenguaje matemático podría permitirnos no confundir la palabra y el objeto. El lenguaje común tiende a focalizarnos primeramente sobre el objeto que se toma por la realidad, luego sobre la palabra que se cosifica, cuando el único conocimiento al que puede aspirar el hombre, el de las relaciones, se encuentra definitivamente oscurecido. Se puede decir que cada cosa es relativa al conjunto del universo y que aislarla en una palabra es suficiente para quitarle todo significado." (Henri Laborit. INTRODUCCION A UNA BIOLOGIA DEL COMPORTAMIENTO, Ed. Península, BCN 1975. P.27s)

Henri Laborit es troba d'alguna manera davant l'inefable. Hi ha però un inefable per a la paraula i un inefable que ens trascendeix absolutament però del qual podem viure el neguit d'expressar-ne el presentiment. Paga la pena evitar els malentesos però també el reduccionisme. La paraula pot ser vista només com un signe o trobar-hi un símbol. I el marc simbòlic tampoc no és reduït a les paraules. L'expressivitat humana és molt més ampla i compta amb més mitjans restant oberta en els confins de la transcendència.

Bé, evitem doncs malentesos en la mesura del possible. Anem a les qüestions de termes. Què hem d'entendre per consciència. Capacitat? Procés? Estat de la ment?

El terme 'consciència'. El discorrer a partir de l'etimologia

Consciència. D'entrada sembla prou eloquent l'arrel etimològica. Es tracta del llatí "scire"= saber, amb el prefixe "cum"= amb. "Saber amb...". Amb què? amb qui? A on apunta l'origen de la paraula?

Podem entendre, d'entrada, que es tracta del coneixement que portem amb nosaltres, el primer saber abans de comunicar-lo a ningú. Y el saber-nos. Es tracta d'un saber reflexiu conformador de la pròpia identitat. El coneixement del que perdura de mí i del que en mí es manifesta a través dels processos del viure...

Però si anem a un origen etimològic anterior al propi llatí se'ns obren perspectives més amples.

Cerquem el significat de "scire". L'arrel indoeuropea és 'skei-' tallar, fendre, i per aquí escindir, separar una cosa d'una altra, i discernir.

L'indoeuropeu 'kom' junt, aprop, 'amb', es el prefixe que l'acompanya en la paraula consciència.

La consciència en tant que 'talla', obre processos de diferenciació. Es contraposa a confusió. En el procés del coneixement conceptual defineix l'especificitat de les coses que participen d'un mateix gènere. En l'experiència vital ens porta al reconeixement dels diversos elements i de les polaritats. El reconeixement de termes oposats.

La partícula 'amb' ens suggereix que les coses que han estat separades, el que s'ha distingit, cal que es mantinguin aprop. A la separació la consciència ens posa la pregunta de quina relació s'estableix entre els termes separats o oposats.

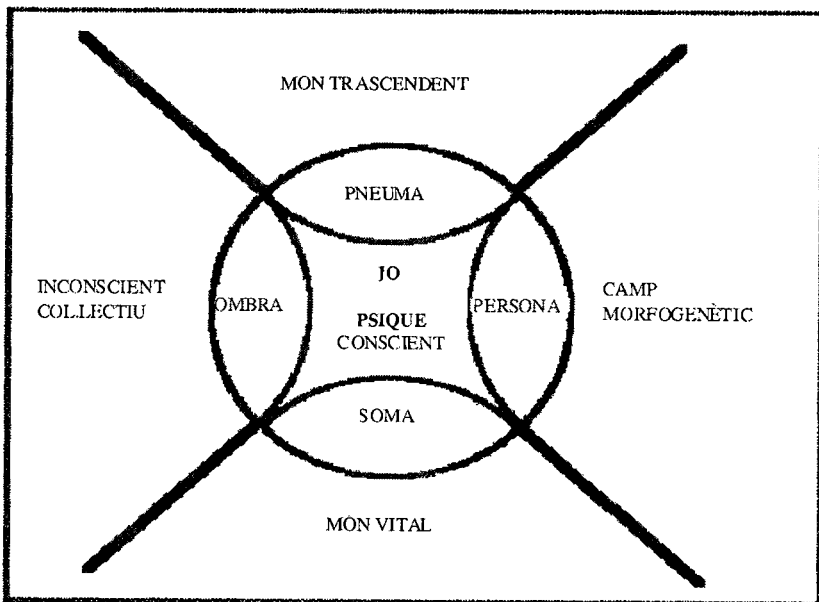
La diferenciació pren especial importància en els processos de cura de la pròpia identitat, particularment forts en l'adolescència, i en l'establiment dels processos d'adaptació creativa pròpia de la nostra existència.

L'adolescent fa front a processos diferenciadors respecte als seus orígens. Inicia el fer-se càrrec d'un mateix, i el desplegament de la pròpia potencialitat. No li és fàcil. Lluny queda el primer troquelat, i ara vol despendrés de la modelació familiar, de dependències i simbiosi, per assolir la autonomia, l'exercici de criteri propi. Precisa consciència que li permeti el no sotmetiment a simbiosi grupal fora de la família, el no eternitzar qüestions d'imatge, la no adoració del que representi moda o novetat, i en general el no sobredimensionar conductualment tot el que el faci sentir diferenciat. El nostre ego adolescent allarga la seva presència durant bona part de la vida, particularment quan adopta actitud solipsistes, quan no troba sortida a la polaritat autoritat - llibertat, quan es buida en titanismes lluitant des d'una controversió egòlatra alhora subjecte a models culturals no filtrats.

La consciència de sí mateix té una dimensió més ampla que la consciència del jo. Per mostrar la seva amplitud dissenyo un esquema que mostra una diferenciació d'aspectes del nostre psiquisme, dels quals el JO al centre de la consciència n'ha de fer reconeixement i n'ha de prendre cura .

Observem l'eix horitzontal.

La persona representa el nostre sistema d'adaptació i comunicació en la relació amb l'entorn. Podem prendre consciència d'ella per no confondre sinceritat amb transparència, per no confondre rol amb personatge, per comprendre els



inevitables estereotips, per evitar el descentrament o l'amagatall en la imatge, per tenir cura de la naturalitat comunicativa i expressiva inspiradora de confiança.

L'ombra representa el vestíbul de l'inconscient. Allò que pot traduir-se en epifania, manifestar-se amb necessitat d'elaboració. El passat conflictiu no resolt, però també la potencialitat creativa de la qual encara no n'hem pres consciència.

Més endins es troba el bagatge psíquic que ens agermana en els substrats mífics del psiquisme, conformadors d'humanitat. D'aquests substrats emergeix la riquesa simbòlica que es manifesta en els jocs dels infants, en els contes de fades, en les diverses llegendes i les seves icones, en les imatges representatives i integradores de les vivències col·lectives. La consciència de les mateixes pot donar suport a que prenguin cos en els individus i en els col·lectius humans, sense que individus i col·lectius es trobin arrabassats i posseïts per la força d'aquest inconscient col·lectiu. Els arquetipus de l'inconscient col·lectiu contribueixen a la realització individual i col·lectiva i actuen particularment en situacions de crisi i en èpoques de canvi. La consciència també possibilita que no ens situem passivament, a mercé dels continguts inconscients simbòlics, mitificant-los conscientment, com si la nostra única tasca fos deixar-los actuar. De vegades se'ls compara amb el genoma biològic. Doncs portem la comparació a completud. El nostre genoma no conté un programa perfecte, i a més ens presenta el repte de com podem influir en ell. Pot presentar mutacions perilloses. Cal que prenguem consciència de què pot representar la cura dels arquetipus de l'inconscient col·lectiu.

En correspondència polar amb aquest inconscient col·lectiu trobem l'entorn cultural. En ell pren forma el mon 3 de Popper, però no només. En ell contemplem la diversitat de mites creences i costums plasmats en la història de les civilitzacions i en les formes de vida. I actúa conformant la pluralitat dels col·lectius humans naixents, pluralitat indispensable per a la supervivència com la pluralitat de les espècies ho és per a la supervivència de la vida en general.

Podem prendre consciència de com l'entorn cultural, les diverses formes de vida, actuen en nosaltres com un veritable camp morfogènètic, com una indispensable matriu conformadora, i alhora de com l'enriquim aquest camp o com hi intervenim i ens interinfluenciem amb el nostre actuar. La consciència del mateix ens ajuda a prendre cura de les nostres arrels i substrats conformadors, a ésser gent amb la gent de forma no massificadora, ans agermanada, culta i creativa. La consciència de pertinença ens pot esperonar l'obertura a l'alteritat i l'harmonia del compartir i de la convivència.

I anem a l'eix vertical.

Venim d'un substrat vital ben llunyà. La força de l'experiència vital, i del seu fluir, ha conformat la meua realitat vivent morfofisiològica, amb la seva energia. La vida passa passatgera per aquesta realitat. S'encarna, pren cos, soma, en mí. Quan comprenc aquesta encarnació aprenc a mirar, respectar, la vida. Comprendc el delit i entusiasme, propi particularment dels infants, per tota expressió vital. Comprendc la necessitat d'un respecte meravellat i misericordiós per tot allò que viu. Necessito una consciència que m'obri a aquesta comprensió i aquest respecte. També necessito la consciència per poder veure que l'ego es pot tornar prepotent en una extranya possessió del propi cos. Aquella que justifica el fer-li fer coses en lloc de fer-les amb ell. O el que és pitjor l'esclavitzar-lo en actuacions contraries a la biologia, particularment en incidir negativament en el seu metabolisme, en la no acceptació del servei a la vida, en l'aturdiment de la capacitat expressiva i relacionadora, intercomunicativa, que en el cos rep consistència. Fariem bé de tractar el cos com un obsequi prestat per a tornar-lo. Jo no soc el meu cos, com també és veritat que no es meu en el sentit de fer amb ell el que vulgui. El respecte per la vida comporta el respecte, d'entrada, per la manifestació de la mateixa en el meu cos. La consciència també pot fer que m'adoni de com el cos rep les conseqüències d'una psique humana incapaç de contenir la contingència les limitacions o la sofrença. Els capítols de la psicossomàtica en van plens d'aquestes conseqüències. El llenguatge popular ho ha traduït en infinites expressions del llenguatge: "això no m'ho empasso...", "es necessita fetge per suportar això...", "això et portarà molts mal de caps...", "aquí hi ha un ambient irrespirable..." etc.

El JO al centre de la consciència assaja de fer-se càrrec de la realitat. De a seva realitat subjacent i subjectiva i de la realitat questionadora i objectiva. Vol dades i saber processar-les.

Per a obtenir dades necessita percepció i practicitat. El que en llenguatge popular diem "tenir nas". Gran cosa el rinencèfal. I la seva evolució. Però també cal, seguint la dita popular, "veure més enllà del nas". La transcendència pròpia de la intuïció ens és necessària en l'establiment d'hipòtesis, en la sortida de qualsevol atzucac, en el deixar venir contenidor i creatiu.

Per a processar les dades també gaudeixo d'una capacitat polar. L'hem vista en aquella cita de T. Mermall. La raonabilitat suposa un pensar i un ponderar. El pensar em porta a la gestació ideativa, que aquesta és la força de la paraula concebre, concepte. Em porta a l'argumentació, al fer clar i blanc com l'argent l'exposició del que he concebut. El ponderar em porta a la recerca de sentit i al sentit de les meves recerques. A dedicar-me a les coses que tinguin veritable pes en l'existència. El ponderar inclou l'apassionament, el pathos de l'enteniment. El diàleg del pensar i el ponderar agermana, harmoitza, l'intel·lectual i l'hermeneuta, la recerca de la causa eficient i el reconeixement de la causa final, la diacronia i la sincronia.

L'esperit tal vegada sigui el gran oblidat.

Del "soma, psique i pneuma" dels antics, varem passar a allò de "l'animal racional compost d'ànima i cos", per acabar reduïts a pura psicossomàtica.

Per això respirem malament. Ens falta oxígen en la presó de l'estrés i l'adoració de la tècnica. Pneuma es paraula grega directament provenient de l'arrel indoeuropea pneu- respirar. Neuma es el nom del dibuix de les notes de les melodies musicals com el cant gregorià. Aquest cant havent renunciat a acompanyaments instrumentals, a polifonia i harmonia coral, amb pobresa de medis, aconsegueix un clima de serenitat i una modulació en l'expressió aptes per a una vivència de l'inefable.

"Es ocasión de una liberación, de una espiritualización por lo miso que la libertad es el sello del espíritu" (D. Delalande, EL CANTO GREGORIANO, à Iniiación Teològica, TIII, Ed. Herder. BCN, 1962. pp. 200ss)

I necessitem respirar llibertat. Necessitem una consciència, que ens alliberi quan ens sentim ofegats, per exemple, en mig del pragmatisme, en mig del discurs preponderantment econòmic i de fugida de limitacions, en mig dels lobbies d'influència, de l'individualisme exacerbant, en mig de l'encotillament de determinats mètodes i recerques que desemboquen en la buidor, en mig dels dogmatismes més diversos, fins de l'encotillament que representa la condemna gratuïta i per principi de tota "ortodoxia". L'ésser humà fàcilment viu de la de la sofisticació pura i simple de tendències i instints que comparteix en certa manera amb espècies evolutives precedents. Aquestes saben del plaer, de l'establiment d'escales

jeràrquiques, del teatre de la competitivitat. Amb facilitat el discurs humà s'aboca sense major horitzó a la recerca de plaer, poder o prestigi. Té res d'estrany que en un món abocat a la inèrcia d'aquestes tendències, com casualment, faci irrupció un gust per el cant gregorià interpretat per un cenobi on es fa vot de castedat, obediència i pobresa? Havíem importat a occident les virtuts del pranayama, de l'art de respirar dels practicants del ioga, però desconeixiem tal vegada el ioga de l'esperit?

Hi ha una llibertat de vol aeri inclosa en les icones de psique i pneuma. Psi-que respon etimològicament a papallona. En la seva metamorfosi representa simbòlicament les transformacions pròpies de la vida psíquica. I resumeix tots els rituals de mort i resurrecció de les iniciacions tribals, i místiques. L'esperit lliure i dador de llibertat ve representat en l'iconografia sagrada per un colom d'ales obertes en el vol. L'esperit infon la qualitat de vida pròpia del nivell humà, l'ànima n'és el seu reflexe, en tant que alé de vida.

La consciència de l'esperit allibera la psicologia del reduccionisme subjacent en la definició de "tractat de la ment" i l'obre a un significat etimològic de major transcendència com a "sentit de l'ànima". Alliberem la psicologia veient-la com: "aplicació de la ciència i l'hermenèutica a l'estudi i cura dels processos de consciència, llibertat i recerca de sentit en l'ésser humà, dotat d'ànima que confereix realitat a la seva existència individual i col·lectiva.

Llegim en Thomas Merton paraules sobre una consciència el significat de la qual ja va molt més enllà del simple "adonar-se'n", presoner del mentalisme, una consciència que enllaça amb aquella capacitat ètica, en tant que capacitat per al bé, de la qual parlaven els autors citats:

"La consciència és l'ànima de la llibertat, el seu esguard, la seva energia, la seva vida. Sense consciència, la llibertat no sap com esmerçar-se. I un ésser raonable que no sap què fer d'ell mateix troba la vida insuportable. S'avorreix literalment fins a morir. Així com l'amor no pot expandir-se si és cec, la llibertat s'atrofia quan s'acontenta de fer 'actes lliures' sense finalitat. A l'acte gratuït li manca un xic de la perfecció de la llibertat, perquè la llibertat és molt més que una qüestió de tria sense objecte. No basta d'afirmar la meua llibertat fent una tria: he d'usar-la i desenvolupar-la triant el bé" (Ibdm. p.37).

Thomas Merton ho descriu distingint la consciència psicològica de la consciència moral. És una distinció que en el fons tal vegada atura la consciència psicològica en la del aparell mental. Consciència que amaga un reduccionisme de recepció de dades, sense promoure processos animadors de llibertat. La insensatesa, com a carença de sentit, també representa una inconsciència. Podem dir que l'esperit anima una consciència que fa proa vers el bé, la veritat i la bellesa. Podem destriar en la lectura de T. Merton el següent:

La consciència psicològica es paralitza a vegades molt aviat amb la tensió d'una introspecció inútil. Però hi ha una altra activitat espiritual que allibera i desenvolupa les seves amagades forces d'acció: la percepció de la bellesa. No és que la nostra consciència hagi de tenir, en front de la bellesa, reaccions decadents o esotèriques, però hauríem d'estar prou atents a tot allò que és real per a copsar la bellesa del nostre entorn." (Ibdm. p.41)

"L'ànima que furga i s'esmicola en l'isolament d'una anàlisi estèril, acaba en una coacció que no és més que una tortura i una desfiguració de la nostra personalitat. Però aquella que es troba en la intensitat i en la puresa de la seva reacció a una obra d'art pren consciència d'ella mateixa d'una manera fecunda i sublim. Es descobreix noves facultats de pensament, de visió o d'acció moral. Sense cap anàlisi, es troba capaç de comprendre valors que l'eleven per damunt del nivell corrent, i aquesta comprensió la fa diferent i millor. És conscient d'una nova vida i de noves facultats que es prepara naturalment a desenvolupar."

Lanza del Vasto, era un professor italià, expert en literatura i filosofia, que cercà l'ensenyament de l'Orient. Amb entusiasme per l'ensenyament de Gandhi, conegué el satyagraha hindú: sat = veritat, agraha = fermesa. Gandhi l'encoratjà a retornar a Europa on va fundar una comunitat dedicada a promoure no només l'experiència comunitària, sinó també la no violència, traducció del vot per la veritat i la seva força. D'ell vull recordar una dita, a manera de suggeriment - resum de les fonts on bevem llibertat realitzadora:

"El Saber és llibertat per a la ment.
l'Amor, és llibertat per el cor.
La Bellesa, és alliberament dels sentits.
i el Ritu, alliberament dels actes".

I en aquest punt podem recordar un passatge d'un llibre que han llegit força generacions al llarg del segle que hem acomiadat: "*El petit príncep*" de Saint Exupery. el passatge en el que la guineu li recorda al petit príncep la necessitat dels ritus, precisament alhora de l'establiment de la seva amistat. Ens calen vincles en una societat amb força elements de dispersió i distracció. Particularment si hem de donar bona part de raó a aquell premi Nobel, Octavio Paz, quan afirmava: "Hemos venido a este mundo a aprender a amar, que para el resto vale la pena estarse quietos." Quina consciència portà Octavio Paz en plena "tercera edat" a proclamar-ho?

El Petit Princep, com l'Infant de la Lluna Nova de R. Tagore, inviten ell Jo a posar-se en contacte amb una font d'autenticitat, que anomenen selbst o self els anglosaxons, i que en els països llatins traduïm del superlatiu llatí memetipsi-

mum, com "mateix", "mismo", "medésimo". El self pot pensar-se més enllà d'una vivència cognitiva autobiogràfica conscient en poder del JO. El self representa un nucli vertebrador de la totalitat de la psique, conscient i inconscient. El Jo en diàleg amb el self porta a realitat la seva potencialitat i creativitat. Per fer-ho, des de la consciència, escolta, acull, conté, es confronta, elabora, i du a expressió aquesta potencialitat, en una actitud de recerca de sentit.

Després d'un segle en el que la humanitat ha pogut conèixer avenços culturals, científics i de pensament al costat d'errors gravíssims, de sagnants guerres i violències, de menysteniment i marginacions i extermini, una nova recerca d'autenticitat és moguda per el símbol del "puer". Aquest se'ns pot menjar en infantilisme inconscient, o podem posar-lo en polaritat dialogant amb la figura simbòlica de l'ancià savi, també apareixent cada vegada amb més força en l'imaginal del psiquisme, en expressions oníriques o culturals. Ens convé una major consciència i pràctica d'un diàleg prospectiu i constructiu entre el vell i el nou en el transit del segle.

La consciència com a procés

Cerquem ara de recapitular. La consciència pot ser pensada com una qualitat, com un estat del psiquisme, com una font d'informació diferenciada. I podem veure-la com un procés vital necessari per a l'exercici de la llibertat. El primer que fa la consciència és afavorir un discerniment, i per tant també la percepció i respecte del diferent. Per això, etimològicament va lligada a fendre o tallar.

Tanmateix la separació provinent del tallar precisa la sanació del mantenir aprop els termes. La consciència afavoreix la trobada entre els termes separats. Particularment quan els termes separats representen una polaritat.

La paraula diàleg assenjala una trobada cercadora de sentit. No n'hi ha prou amb el discerniment, tampoc amb qualsevol mena de trobada. Les polaritats, sense diàleg, restarien presoneres de l'enantiodromia, de la cursa pendular vers l'opost. El moviment de la consciència afavoreix llavors la síntesi, la conjuntio, i el naixement d'una nova realitat, la "nova rebus" que descrivien els alquimistes del Rosarium Philosophorum.

No es tracta de pactes, ni mescles de qualsevol proporció. L'emergència d'un símbol és l'expressió d'una experiència vital. I són els símbols els que mouen la consciència que ens allibera de l'enantiodromia. Els símbols són l'expressió d'un moviment vital que avança creatiu i sanador, superant bloquejos, unilateralitzacions, o resonàncies improductives. Només a través dels símbols trascendim la conflictivitat. Ens cal doncs una consciència alliberada del mentalisme amb que es redueix sovint els símbols a signes.

El símbol és el resultat d'una experiència vital, no una senyal per l'intel·lecte. I és el resultat d'una trobada creativa entre el conscient i l'inconscient, i d'un diàleg prospectiu, vital i fins apassionant entre el Jo i el Self.

Què és el que mou l'obsequi d'una meravellosa rosa, d'un roig suau i aborrisolat, la diada de Sant Jordi?. No és una idea, no és una informació, no és un àl·lat capir. És un moviment que allibera ànima en l'aprenentatge de l'estim.

I a propòsit de la diada i enllaçant amb el moviment simbòlic llegim Erich Neumann a propòsit del "dragon fight" de la lluita amb el drac:

"La lluita contra la por davant el perill de ser engolit novament en el caos inicial, en una regressió que defaci el treball d'emancipació, es duta a terme amb totes les seves modulacions en la lluita amb el drac. No és fins llavors que l'ego i la consciència seran establerts amb fermesa. El fill dels Pares del Món ha de provar-se a ell mateix com un heroi en aquesta lluita; l'ego, tot just nat i desassistit, s'ha de transformar en un procreador i conqueridor. L'heroi victoriós, representa un nou començament, l'inici de la creació, però la creació pròpia de l'ésser humà, a la qual anomenem cultura, en oposició a la creació natural que li es donada a l'ésser humà en el punt de partença i que abarca els seus inicis." (Erich Neumann. THE ORIGINS AND HISTORY OF CONSCIOUSNESS. Princeton University Press, 1973. p.124)

La llegenda de Sant Jordi. La de Isis i Osiris. El Sant Jordi venerat alhora per musulmans i cristians. Els dracs de tota mena. Els de la casa de la vila de München, espantant ciutadans, o els de ferro forjat dels edificis gaudinians. El del medalló de la Generalitat o el de la llarga llança albigea.

Els símbols són universals i transversals en l'espai geogràfic i els temps històrics.

El Sant Jordi de la llegenda nostrada alliberà la princesa de Montblanc d'ésser menjada pel drac. I continuà el seu camí sense acceptar res a canvi.

La princesa resta una figura de l'ànima, vida per a una psique alliberada.

Ben cert que podem ser menjats també per el mite de l'heroi. Individualment i col·lectivament. Però més cert que ens cal retrobar la joia de la donació generosa. La bellesa, la veritat, el bé inviten a conviure'ls, la seva pretesa apropiació per part d'algú o d'algun col·lectiu, els confondria amb un miratge, en faria una caricatura.

Posem al costat de la consciència, al costat de la sang del drac i del roser que en va fer brotada, (una altra transformació simbòlica), la generositat del convenciment. De vèncer plegats. L'eficàcia de la consciència es tradueix en un conven-

ciment que acompanya les decisions de l'ego en diàleg amb el Self i en diàleg amb el Tù en l'establiment de vincles.

La cura amb ànima pren suport en una consciència que fa que el convenciment maduri en decisions. La vida avança llavors entre l'opció i el fer el sagrat que sap de renunciaments.

ABSTRACT

La conciencia puede ser pensada como una cualidad, como un estado del psiquismo o como una fuente de información diferenciada. Y podemos verla como un proceso vital necesario para el ejercicio de la libertad. La primera acción que realiza la conciencia es la de favorecer un discernimiento, un captar distinciones y, a continuación, ensaya mantener cerca los términos en un diálogo que busca sentido. El movimiento de la conciencia favorece entonces la síntesis. La emergencia de un símbolo es la expresión de una experiencia vital. Y los símbolos son los que mueven la conciencia que nos libera de la enantiodromía. Podemos entender la conciencia más allá de un mentalismo reduccionista, más allá del "darnos cuenta". La etimología nos lleva a desarrollar consideraciones sobre la riqueza del concepto. Es preciso ver con mayor claridad el vínculo entre conciencia y convencimiento; entre la conciencia, el ejercicio de la libertad y la vivencia de los valores que coronan juntos la dignidad del ser humano.



Consciousness refers to a quality of our mind, to a psychic status, or to data awareness. But we can also see it as a key process necessary for the exercise of freedom. First consciousness leads to distinction of terms, and maintains the separated terms together. The dialogue looking for sense follows. Then comes a movement towards synthesis. The emergence of a symbol is the expression of life experience. Symbols move consciousness liberating us from the enantiodromia. We can understand consciousness not only as simple mental "awareness". Etymology leads to a more profound concept. We need to understand consciousness more in relation to conviction. And we make an approach to a consciousness that accompanies the exercise of freedom together with the experience of the values corresponding to a human being.



Nous pouvons penser que la conscience est une qualité, un état du psychisme, une source d'information différenciée. Nous pouvons la voir comme un processus vital nécessaire pour l'exercice de la liberté.



Tout d'abord, la conscience favorise le discernement, comprend les distinctions et, tout de suite après, elle essaie de maintenir de près les termes dans un dialogue à la recherche d'un sens. Le mouvement de la conscience favorise alors la synthèse. L'émergence d'un symbole est l'expression d'une expérience vitale. Ce sont les symboles ceux qui remuent la conscience qui nous libère de l'énantiodromie. Nous pouvons comprendre la conscience au-delà d'un mentalisme réductionniste, au-delà de notre compréhension. L'étymologie mène à des considérations sur la richesse du concept. Nous devons mieux voir l'union entre la conscience et la conviction, entre la conscience et l'exercice de la liberté et l'expérience des valeurs qui couronnent ensemble la dignité de l'être humain.

